

MISCELLANEA

Pálosfalvi Tamás

Ki volt „Fekete Mihály”, Hunyadi alvezére?

1448 októberében Hunyadi János, Magyarország kormányzója, ismeretlen nagyságú serege élén súlyos vereséget szenvedett a II. Murád szultán vezette, ugyancsak ismeretlen nagyságú, de a magyarnál bizonyosan nagyobb oszmán seregtől. Maga Hunyadi sértetlenül túlélte a csatát, és bár kalandos úton, az esztendő végére visszatért Magyarországra. Harcostársai közül nem mindenki volt ilyen szerencsés. Ismeretlen magyar nemesek és külföldi zsoldosok ezrei mellett holtan maradt a csatatéren, számos más báróval egyetemben, Hunyadi sógora, Szentgyörgyi Székely János volt bán és egyik hivatali elődje, Tallóci Frank, egykor Hunyadi patrónusa.¹ Mások túléltek ugyan a mészárlást, de több esztendőnyi fogsággal fizettek a kormányzó optimizmusáért. Így járt például Rozgonyi Sebestyén, aki évekkel később kiszabadult ugyan, de mire hazaért Magyarországra, birtokainak java részét felemésztette a váltságdíj előteremtése.² És így járt, ha hihetünk a névtelen oszmán krónikásnak, egy „Kara Mihál” nevű magyar főember is, „akit később Murád szultán szabadon bocsátott”.³

Ugyanezen oszmán történetíró szerint négy esztendővel korábban a várnai csatában Kara Mihál a magyar sereg balszárnyát vezette.⁴ Minden bizonnyal erre az oszmán hagyományra utal az események után jó négy évtizeddel író Antonio Bonfini, Mátyás király itáliai krónikása: „a törökök szerint”, írja Bonfini, Várnánál a magyar seregben „a jobb szárny élén Corvinus, a balén a Fekete melléknevű Mihály állt, Ulászló király közepén helyezkedett el; mielőtt az ütközet megindult volna, a táborban úgy határoztak, hogy Corvinus és Mihály egyidejűleg kezdjen csatát a két basával (vagyis az anatóliai és a ruméliai sereggel), a királyi oszlop pedig a királyival (vagyis a szultán udvari csapataival) csapjon össze. A csata e terv szerint kezdődik; Mihály nagy lendülettel megtámadja az

<http://dx.doi.org/10.24391/KELETKUT.2017.2.93>

¹ Engel Pál, Hunyadi pályakezdése. In: Uő, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Budapest, 2003, 518–522. A csatában elesett bárókra ld. Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*. I. Textus. Ediderunt Elisabeth Galántai–Julius Kristó. Budapest, 1985, 258.

² Rozgonyi fogságára ld. például Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomati-kai Levéltár (a továbbiakban DL) 14454, 14571.

³ *Török történetírók*. I. Fordította és jegyzetekkel kísérte Thúry József. Budapest, 1893, 25.

⁴ *Török történetírók*, 21.

ázsiai basát, Corvinus az európaít...”.⁵ Kara/Fekete Mihály szerepe Hunyadi két döntő csatájában mindenképpen arra utal, hogy különleges kapcsolat fűzte a nagy hadvezérhez, aki mellett egyfajta alvezéri szerepet töltött be. Mindkét idézett forrásunk azt mutatja ugyanakkor, hogy a 15. század utolsó előtti évtizedére a „Fekete” Mihály pontos személyazonossága a múlt kódéba veszett – szemmel láthatóan sem az ismeretlen oszmán krónikás, sem Bonfini nem tudta már, ki is volt pontosan Hunyadi alvezére.

„Fekete” Mihályról szerencsére több más történeti forrás is szól, nem vagyunk hát teljesen e lényegesen később alkotó krónikások információira utalva. Az első és legfontosabb mindenképpen a német költő Michael Beheim, aki személyesen is megfordult Magyarországon, és verseiben számos megbízhatónak tűnő, egyéb forrásból nem ismert információt hagyott az utókorra. Tőle tudjuk egyebek mellett azt is, hogy a Várna felé vonuló keresztény sereg tizenkét „zászlója” közül a tizenegyediket egy bizonyos „Orosdiortsch” vezette, a tizenkettediket pedig „Tschornym Mihel”, „mindketten híres urak”.⁶ Előbbi azonosítása régóta megoldott: Serjéni Orros György Hunyadi csanádi alispánja volt a kérdéses időben,⁷ részvétele a hadjáratban így magától értetődőnek tűnik. „Tschornym” Mihályt ezzel szemben az oszmán krónikás „Kara” Mihályával szokás azonosítani, nyilván azért, mert a Beheimnél szereplő „Tschornym” és a török krónikában említett „Kara” behelyettesíthetőnek tűnik egymással – előbbi szláv, utóbbi török nyelven jelent feketét. Tekintettel arra, hogy Mihály mindkét forrásban parancsnoki minőségben jelenik meg a várnai csatában, illetve a keresztény harcrendben, az azonosítás elsőre hihetőnek tűnik.

Beheim szövegéhez hasonló fontosságú információt őrzött meg számunkra az a Magyarországon sokáig ismeretlen oszmán forrás, amely II. Murád szultán és I. Ulászló király harcait beszéli el. Az ugyancsak ismeretlen szerző elmondja, hogy miután a keresztény sereg Orsovánál átkelt a Dunán, Ulászló király „a Çirin Mihalként ismert átkozottat” küldte a Timok völgyébe élelemszerző körútra. Mihály a feltalálható gabonakészleteket és állatokat magával vitte a király táborába, pusztulást hagyva a nyomában.⁸ Figyelemre méltó tény, hogy az oszmán krónikás, amennyiben persze ugyanarról a személyről van szó, a feltételezett szláv névalakot használja, ami azt implikálja, hogy Mihályunk „Cserni” mellékneve már ekkor közismert volt a törökök körében. „Çirne⁹ Mihal” később is központi szerepet játszik az oszmán krónikás elbeszélésében. A csata előestéjén ő az, aki felfedezi a közeledő oszmán csapatokat, és értesíti Ulászló királyt. A sereg felállításakor Hunyadi a király baljára helyezi őt és Vlad havasalföldi

⁵ Antonio Bonfini, *A magyar történelem tizedei*. Ford. Kulcsár Péter. Budapest, 1995, 421.

⁶ Colin Imber, *The Crusade of Varna, 1443–1445*. Aldershot, 2006, 172.

⁷ Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. II. Budapest, 1996, 178.

⁸ Imber, i. m., 78.

⁹ Vö. Imber, i. m., 94/98. jegyzet.

vajdát, és a csatában vitézül harcolva meg is futamítja a Karadzsa pasa által vezetett anatóliai lovasságot.¹⁰

Függetlenül attól, hogy mennyire megbízhatók az 1444. évi hadjáratról beszámoló oszmán krónikás keresztény vonatkozású értesülései – a számtalan hadifogolytól éppenséggel pontos információkat szerezhetett – az egyértelmű, hogy „Çirin/Çirne” Mihályban Hunyadi seregének egyik központi alakját látta, akinek szava volt a haditanácsban, és részben vagy egészben parancsnokolt a sereg egyik szárnyán. Mindeme részletekről még nem is tudva, csupán a 15. század végi névtelen oszmán krónikás és Beheim információira támaszkodva, a magyar történettudományban már igen korán közmegegyezés alakult ki Fekete Mihály személyazonosságával kapcsolatban. Dacára az alapos Teleki József gróf kezdeti kételyeinek,¹¹ a 19. század végére megszilárdult az a vélemény, hogy Fekete Mihály azonos Szilágyi Mihállyal, Hunyadi János sógorával, a leendő kormányzóval, Mátyás király nagybátyjával.

Az azonosítás megalapozója vagy legalább megszilárdítója alighanem éppen a már idézett Thúry József volt, aki egy 1893. évi tanulmányában egy 16. századi költemény elemzése kapcsán számos más merész és nagyobb részt megalapozatlan feltételezés mellett azt is megállapította, hogy a rigómezei csata után oszmán fogságba esett „Kara Mihál” bán nem lehet más, csak Szilágyi Mihály.¹² Thúry hipotézisét minden további nélkül átvéve, Szilágyiról szóló életrajzában Fraknoi Vilmos immár tényként szögezte le, hogy Hunyadi sógorát „családi nevével nem törődve, a törökök „Kara” (Fekete) Mihálynak nevezték el, a mire sötétbarna arcszínre és fekete hajra (!) szolgáltatott alapot.”¹³ „Fekete” Mihály és Szilágyi Mihály azonosítása ezután annyira része lett nemcsak a magyar,¹⁴ hanem a nemzetközi történeti irodalomnak is, hogy az idézett források angol fordításának szerzője, a kitűnő oszmanista Colin Imber is minden további nélkül átvette, tőle pedig a várnai hadjárat legújabb feldolgozója, John Jefferson.¹⁵

¹⁰ Imber, *i. m.*, 94, 96.

¹¹ Teleki József, *Hunyadiak kora Magyarországon*. I. Pest, 1852, 431/6. jegyzet.

¹² Thúry József, Szilágyi és Hajmási históriája. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1893, 293–306. A műről újabban ld. Ágnes Drosztnér, The Captivity of Mihály Szilágyi and the Love of the Princess: Evaluating Parallels between a Hungarian and an Ottoman Turkish Romance. In: *Identity and Culture in Ottoman Hungary*. Ed. by Pál Fodor–Pál Ács. Berlin, 2017, 347–364.

¹³ Fraknoi Vilmos, *Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja*. Budapest, 1913 (reprint: 2010), 17–18 (az idézet a 17. oldalon).

¹⁴ Elekes Lajos, *Hunyadi*. Budapest, 1952, 92 („Vitéz ember volt [ti. Szilágyi], később féltelmes híre tett szert a törököknél, kik „Kara” [szlávosan „Csernij”], azaz „Fekete” vezérként – török szóhasználatban: alvezérként – emlegették, megkülönböztetésül a „Fehér”, vagyis fővezérként ismert Hunyaditól.”); Pálosfalvi Tamás, *Nikápolytól Mohácsig, 1396–1526*. Budapest, 2005, 92, 94; Cseh Valentin, A hosszú hadjárat és a várnai csata. *Nagy Magyarország Történelmi Magazin* 3 (2011/4) 15 (Szilágyi Várnánál).

¹⁵ John Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman–Christian Conflict from 1438–1444*. Leiden–Boston, 2012, 428.

Az azonosítás első látásra nem is valószínűtlen. Hunyadi János valamikor 1430 táján vette feleségül Szilágyi Erzsébetet, Mihály nővérét. Mi sem lett volna természetesebb Hunyadi számára, mint sógorát maga mellé emelni seregei vezetésében, akiben már csak a közeli rokonság okán is megbízhatott. Nem tudjuk ugyan, hogy Szilágyi Mihály mikor született, és így azt sem, milyen korban lehetett Hunyadi nagy törökellenes hadjáratai idején. Sajnos házasságkötésének az időpontja sem lehet a segítségünkre, mert feleségével, Bátori Margittal, István országbíró (megh. 1444) leányával először csak mint Mihály özvegyével találkozunk 1461-ben. Az a tény ugyanakkor, hogy Margit még 1499-ben is életben volt (ekkor már második férje, Alsólendvai Bánfi Pál is régóta halott volt),¹⁶ mindenképpen arra utal, hogy Szilágyi Mihállyal kötött házasságát nem indokolt az 1440-es évekre datálni.

Ugyanebbe az irányba mutat Mihály pályafutása is. Elgondolkodtató ugyanis, hogy hivatalviselése először 1451-ből adatolt, és a torontáli alispánság legalábbis nem utal valamiféle „villámkarrierre”. Annak a szerepnek a fényében pedig, amelyet állítólag Hunyadi oldalán játszott a várnai és rigómezei csatában, egészen hihetetlennek tűnik.¹⁷ Biztosan nem arról volt szó, hogy Hunyadi szándékosan tartózkodott volna felesége rokonainak alkalmazásától, hiszen Mihály bátyja, Szilágyi Osvát, 1446-ban már Hunyadi temesi alispánjaként szolgált. Érdeemes megjegyezni, hogy a „tizenegyedik zászló” parancsnoka, Serjéni Orros György is már 1437-ben aradi alispán volt Ország János szolgálatában, és legalább 1442 óta kimutatható Hunyadi familiárisaként.¹⁸ Ennek fényében igen valószínű, hogy Szilágyi Mihály csak az 1450-es években kezdte pályafutását, és voltaképpen az 1456-ban viselt nádorfehérvári várnagyság volt az első „komoly” hivatala. E vélekedést mindenképpen alátámasztja, hogy – amennyiben eltekintünk a „Fekete” Mihályra vonatkozó krónikás adatoktól – a Szilágyi Mihály önálló tevékenységét tanúsító adatok sorozata csak 1451-ben indul.¹⁹

Fontos ezért leszögezni, hogy „Fekete” Mihály és Szilágyi Mihály azonosítása voltaképpen egy körkörös okoskodáson alapul. Idézzük ehelyütt Thúry Józsefet: „Szilágyi Mihályt a régi keresztyén historikusok, még pedig úgy a latin, mint német és szláv nyelven írók, Michael Niger, Schwarzer Michel és Cserno Michales néven ismerik, – nem tudom, mi okból.” Nem tudjuk mi sem, de azt érdemes hangsúlyozni, hogy egyetlen forrásunk sem állítja, hogy „Fekete” Mihály azonos Szilágyival. Ez egy szintizta történelmi fikció, amely aztán önmagában állva is „bizonyító erejű” argumentummá vált. Szilágyit a törökök

¹⁶ C. Tóth Norbert, Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban: a Bátori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. *Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle* 44 (2009) 22.

¹⁷ A dolog Fraknói Vilmosnak (*i. m.*, 21.) is feltűnt, de nem próbált meg magyarázatot találni rá.

¹⁸ Engel, *i. m.*, II. 178.

¹⁹ Fraknói, *i. m.*, 21; MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény 218814.

„Kara”, a szlávok „Cserni” néven ismerték, kétségtelen tehát, hogy az oszmán névtelennél szereplő „Kara Mihál” és a Beheim által megörökített „Tschornym Mihel” azonos Szilágyi Mihállal, következésképpen Szilágyi volt a balszárny parancsnoka Várnánál, és négy évvel később ő esett fogságba a rigómezei csata után. Maga a hipotézis azonban, hogy a törökök Szilágyit „Kara Mihál” néven ismerték, annak elfogadásán nyugszik, hogy az oszmán krónikákban szereplő „Kara/Çirin Mihal” azonos Szilágyival. A kör bezárult.

Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy egy Tschornym/Çirin Mihály nevű személy részt vett a várnai hadjáratban, mégpedig komoly parancsnoki beosztásban, és elég valószínű, hogy ő azonos a másik oszmán krónikában említett „Kara” Mihállal. Utóbbi név mindenképpen arra utal, hogy a 15. század végén az oszmánok már „Fekete”-ként ismerték a néhai magyar vezért, és Bonfini elbeszélése tanúsítja, hogy ekkor már Magyarországon is ismert volt ez a hagyomány. Ez alapján akár indokoltnak is tűnhetne, hogy Beheim „Tschornym” Mihályában és az 1443–1445. évi oszmán névtelen „Çirin/Çirne” Mihályában a „Fekete” szó szláv alakját lássuk, de ezt, szögezzük le ismét, semmi nem bizonyítja. Tekintettel lévén tehát a Szilágyi Mihály kétségtelenül ismert pályafutása által ébresztett kételyekre, valamint arra a tényre, hogy az egyetlen kortárs szláv szerző, aki biztosan írt Hunyadi sógoráról, jelesül Konstantin Mihailovič, a leendő kormányzó jól ismert *magyar* nevét használja (*Siloadmichael*),²⁰ nem tudván sem „szláv”, sem „török” ragadványnevről, mindenképpen érdemes megvizsgálni a lehetőséget, hogy a korai források „Tschornym/Çirin/Çirne” Mihályja mögött nem Szilágyi Mihály bújlik meg, hanem valaki más.

Nos, a megfelelő személyt nem különösebben nehéz azonosítani. A Temes megyei Csornai Mihály fia Mihály minden olyan kritériumnak megfelel, amelynek Szilágyi nem: jól adatolt a törökök elleni harcokban való részvétele Hunyadi oldalán, akinek szolgálatában jelentősebb hivatalt is viselt éppen a kérdéses időszakban, és – láss csodát – még oszmán fogságáról is konkrét információval rendelkezünk. A neve pedig tökéletesen megfelel a korai forrásokban feltűnő „Tschornym/Çirin/Çirne” alakoknak, amelyeknek, amennyiben hipotézisünk megáll, semmi közük nincs a „Fekete” szláv megfelelőjéhez, hanem egyszerűen Mihály családnevének torzult formái. Később aztán, olyan krónikások tollán, akik már semmit nem tudtak az egykor híres katona származásáról, e családnév került át nyilván délszláv közvetítéssel a törökökhöz immár ’Fekete’ jelentéssel, majd onnan vissza Bonfinihez, hogy aztán a tudományos történetírás kezdetétől fogva Szilágyi Mihály személyéhez ragadjon. De lássuk a tényeket.

1439 februárjában Albert király Csornai Mihály fia Mihály és Sztojan fia Balázs „oláhok” (*wolachorum nostrorum*) hűséges szolgálataira tekintettel, amelyeket már a néhai Zsigmond király idején is teljesítettek a kegyetlen törökök-

²⁰ Konstantin Mihailovič, *Memoirs of a Janissary*. Translated by Benjamin Stolz, historical commentary and notes by Svat Soucek. Ann Arbor, 1975, 102.

kel vívott súlyos harcokban (*in plerisque ... conflictibus bellicis cum seivissimis Turcis ... commissis*), adományozta nekik a már egyébként is birtokukban lévő Csorna birtokot és tartozékait a miháldi kerületben.²¹ Mihály és Balázs olyan kondicionális nemesek voltak tehát, akik katonai szolgálatuk révén törtek be a magyar nemesség soraiba. Határvédő katonai szolgálatukat Albert halála után is folytatták, immár Hunyadi János oldalán, és minden bizonnyal utóbbi közbenjárására kapták 1443-ban Ulászló királytól, a hasonló társadalmi háttérrel rendelkező Dampsosi Musina és Sándor, valamint Bizerei Miklós társaságában, a Temes megyei Rékas birtokot, ahonnan később nevezték is a családot. A zálogosításra azon ötezer forintnyi összeg adott okot, amellyel a király tartozott Mihálynak és társainak, akik az elmúlt években a saját költségükön védelmezték Szörényt és a felsorolt al-dunai végvárat a törökökkel szemben.²²

Bizerei Miklós már ekkor sem számított akárkinek: 1433-ban tagja volt Zsigmond itáliai kíséretének, és a császártól Bázelen adományt is kapott mint udvari lovag.²³ 1443–1444-ben Hunyadi temesi alispánjaként vett részt a hosszú hadjáratban,²⁴ és elég valószínű, hogy oda az 1443. évi oklevélben említett adományos társai is elkísérték, még ha részvételük nem adatolt is. Az mindenestre a két idézett oklevél információi alapján bizonyos, hogy 1444-re Csornai Mihály és Balázs mögött is hosszú évek katonai szolgálata állt, mégpedig az oszmán–magyar front akkori kulcspontján, a Szörényi bánszágban. Mi több, Csornai Mihály és Bizerei Miklós éppen a régiót ért oszmán betörések során veszítették el azon oklevelet, amellyel a néhai Albert király rájuk és rokonaikra ruházta a Krassó megyei Drankó várát – amennyiben hihetünk Hunyadi János kormányzó 1451. évi oklevelének.²⁵ Ezek után aligha meglepő, hogy legkésőbb 1447-ben Hunyadi a Csornaiakra bízta a Szörényi bányságot – ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a kormányzó nevében ők irányították e határszakasz védelmét.²⁶

A rigómezei hadjárat idején Csornai Mihály bizonyosan Hunyadi János szörényi (vice)bánja²⁷ volt tehát, akit eszerint nemcsak számottevő katonai tapasztalata, hanem viselt tisztsége is feljogosított arra, hogy komolyabb szerepet kapjon a sereg vezetésében. Tekintettel arra, hogy 1447 előtt nincs adatunk

²¹ Pesty Frigyes, *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története*. III. Budapest, 1878, 37–38.

²² Pesty, *i. m.*, III. 44–46.

²³ Csukovits Enikő, Egy nagy utazás résztvevői (Zsigmond király római kísérete). In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 1998, 33; DL 65403.

²⁴ *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára. 1198–1526*. Szerk. Thallóczy Lajos–Áldásy Antal. Budapest, 1907, 145–146; Engel, *i. m.*, I. 205.

²⁵ Pesty, *i. m.*, III. 58.

²⁶ Engel, *i. m.*, I. 34.

²⁷ Hunyadi kormányzósága idején a szörényi bánok ugyan báni címet viseltek, mégsem tartoztak a bárók közé, mivel Hunyadi familiárisai közül kerültek ki. Vö. Engel, *uo.*

Hunyadi szolgálatában álló szörényi (vice)bánra, semmi nem áll útjában annak a feltételezésnek, hogy egyik vagy mindkét Csornai már korábban is viselte a tisztséget, és Mihály ilyen minőségben vezette a „tizenkettedik” zászlót a keresztény seregben az 1444. évi hadjáratban. Az 1443–1445. évi oszmán krónikás által elbeszélte, „Çirin” Mihály által végrehajtott Timok-völgyi portya is jobban értelmezhetővé válik, ha feltesszük, hogy az akkori szörényi (vice)bán hajtotta végre, mivelhogy egy ilyen portya számottevő helyismeretet igényelt, ami magától értetődő volna az évek óta a régióban katonáskodó Csornai Mihály esetében. Ezt elfogadván pedig nincs okunk kételkedni abban, hogy ugyanezen Mihály játszott jelentős szerepet a várnai csatában a keresztény sereg balszárnyán, megalapozva későbbi hírnevét az oszmánok között.

Azonosításunk helyességét végérvényesen igazolja V. László 1453-ban kiadott oklevele. Ebben az uralkodó, elősorolván Csornai Mihály szörényi vicebán szolgálatait, egyfelől megerősíti mindazt, amit Mihály ekkor már legalább másfél évtizedes törökellenes harcairól a többi oklevélből már tudunk. Egy dolgot azonban külön is kiemelendőnek tart: Mihály „egy, a törökökkel az ország védelmében vívott harcban fogságba esett, amelyből végül megszabadult, de a fiát, Miklóst, túszként otthagyta, aki végül a hosszas fogság szenvedései következtében meghalt” (*in quadam pugna cum Teucris pro defensione regni habita captus, vix tandem redemptus est, relicta illic pro obside Nicolao filio suo, qui tandem ibidem longis captivitatis tormentis vitam finivit*).²⁸ Aligha kétséges, hogy ez a *pugna* éppen a rigómezei csata volt, és Murád azért engedte szabadon Mihályt tulajdon fiának, Miklósnak kezessége mellett, hogy összeszedhesse váltságdíját. Tudjuk, hogy ez a Mihálynál nagyságrendekkel gazdagabb Rozgonyi Sebestyénnek is évekbe telt, és meglehet, a szultán túlbecsülte a Hunyadi jobbkezének tartott szörényi bán anyagi lehetőségeit. Mindenesetre, amint az oklevél mutatja, Csornai Mihály Miklós nevű fia oszmán fogságban halt meg, maga Mihály viszont visszatért Magyarországra, hiszen még 1454 márciusában is szörényi vicebánként szolgált.

Van ugyanakkor egy forrásunk, amelynek híradása végzetesen aláásni látszik az eddig elmondottak helytállóságát. Egy levélről van szó, amelyet egy Pasquale de Sorgo nevű, Brankovics György szerb despota szolgálatában álló raguzai nemes írt 1448. szeptember elején Hunyadi kevei táborából. A levél, amely másolatban maradt fenn, ugyan számos értelmezési nehézséggel terhes, de hitelességével szemben nem merültek fel aggályok. Jóllehet csaknem száz éve ismert a kutatás előtt, a magyar történettudomány látókörén ez idáig teljesen kívül maradt.²⁹ A levélnek ehelyütt minket érdeklő passzusa arról számol be,

²⁸ DL 59680.

²⁹ Legújabb kiadása, angol fordítással, a korábbi irodalom számbavételével: Mark Whelan, Pasquale de Sorgo and the Second Battle of Kosovo (1448): A Translation. *Slavonic and East European Review* 94 (2016/1) 126–145.

hogy az elmúlt augusztusban (vagyis 1448 augusztusában) egy ezer lovasból és ötszáz gyalogosból álló magyar sereg tört be Vidin vidékére, ahonnan az oszmán helyőrségek nagyobb támadástól tartva előbb visszavonultak, amint azonban kiderültek a valós erőviszonyok – nyilván a visszavonuló magyarokat üldözve –, betörték Havasalföldre. Itt „Fekete Mihály, a kormányzó sógora” (*Michael Niger, gubernatoris sororius*) havasalföldi segítséggel kemény ütközetben legyőzte őket, számos foglyot ejtett, és holtan maradt a csatatéren a vidini bég is.

Nyilván a legkézenfekvőbb volna a kormányzó sógorát Szilágyi Mihállyal azonosítani, és szépen visszatérni a hagyományos történeti állásponthoz, de a helyzet nem ilyen egyszerű. Emlékeztessünk itt arra, hogy Bonfini, amikor Mátyás nagybátyjáról beszél, egyértelműen Szilágyi Mihálynak nevezi – és egyetlen egyszer sem említi állítólagos „Fekete” melléknevét –, a várnai alvezérre ugyanakkor mint a „Fekete melléknevű Mihály”-ra utal. Majdnem kizárt, hogy az 1480-as években nem akadt senki Magyarországon, aki elmondta volna az itáliai krónikásnak, hogy Fekete Mihály és Szilágyi Mihály egy és ugyanazon személy. De Sorgo, nyilván erős túlzással, *princeps ille* megnevezéssel illeti Fekete Mihályt, amit nyilván valamilyen parancsnoki funkcióként kell értelmeznünk, de azt mégis világosan mutatja, hogy Mihály igen jelentős tekintélynek örvendett Hunyadi környezetében. Egészen lehetetlennek tartom, hogy azt a Szilágyi Mihályt, akinek – mint láttuk – első ismert hivatala a torontáli alispánság volt 1451-ben, három évvel korábban – akármilyen túlzással is – *princeps* névvel illethette volna a levél szerzője. Ez sokkal inkább elképzelhető a szőrényi bán esetében, akihez egyébként a vidini betörést logikusan köthetjük is. Különösen akkor, ha – mint a levél szerzője állítja – Fekete Mihály nemcsak Hunyadi bánja volt, hanem a sógora is. Kézenfekvő a feltételezés, hogy Csornai Mihály Hunyadi valamelyik *sororjának*, nőtestvérének (esetleg más nőrokonának) volt a férje, és mivel tudjuk, hogy a Hunyadiak több Hunyad és Krassó megyei oláh famíliával – köztük a Dampsosiakkal – valóban rokonságban álltak, a dolog távolról sem valószínűtlen.³⁰ Ez esetben nemcsak Hunyadi János egy eddig ismeretlen hadvezérét, hanem egy eddig ismeretlen rokonát is sikerült megtalálnunk. Voltaképpen tényleg az történt, hogy Hunyadi a sógorát emelte maga mellé alvezérnek – csak ez a sógor nem Szilágyi Mihály volt, hanem Csornai Mihály.

Ez a megoldás mellesleg arra is magyarázatot ad, miért tartotta magánál Murád szultán Csornai Mihály fiát, Miklóst. Meglehet ugyanis, hogy nem is elsősorban a váltságdíj miatt: ha feltételezésünk helytálló, Csornai Mihály személyében nemcsak Hunyadi János vitéz alvezérét sikerült foglyul ejtenie, hanem annak közeli rokonát is. Joggal remélhette ezért, hogy rajta keresztül képes lesz sakkban tartani legveszedelmesebb ellenfelét, így aztán az is elképzelhető, hogy

³⁰ Elekes, *i. m.*, 82.

szándékosan kötött ki teljesíthetetlenül magas váltságdíjat. De Sorgo levele ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy Csornait már ekkor – a rigómezei hadjárat idején – is „Fekete”-ként ismerték, érthető tehát, hogy a török forrásokban is ilyen formában emlegették.

Arra a kérdésre, hogy miért mentek olyan gyorsan feledésbe mégis Csornai Mihály törökellenes harcai Magyarországon, az 1453. évi királyi oklevél eddig nem idézett szavaival kell kezdenünk a választ. V. László utalt arra, hogy a hosszú katonáskodás, majd a váltságdíj előteremtésére fordított erőfeszítések felémésztették a (vice)bán erejét és anyagi forrásait (*strennuis exercitiis sicut vires sic et substantiam exposuit, et pene consumsit*). Talán nem véletlen, hogy már 1454-ben vagy röviddel ezután meg is halt.³¹ Egyetlen ismert fia, Miklós, mint láttuk, oszmán fogságban hunyt el, így leszármazói csak Sztojan fia Balázsnak maradtak. Az a kevés, ami Csornai Györgyről, Miklósról és ifjabb Mihályról összegyűjthető, azt mutatja, hogy a második generáció semmit nem tudott továbbvinni idősebb Mihály tekintélyéből. Tevékenységük egyetlen nyoma, hogy igyekeztek megőrizni Rékas mezőváros és tartozékai őket illető részét, de végül ez is csak azon az áron sikerült, hogy az utolsó életben lévő Csornai, ifjabb Mihály, 1489-ben beengedte birtokrészeibe a korszak emelkedő csillagát, Haraszi Ferenc szörényi bánt. Mihály valamikor 1512 után halt meg, és benne minden jel szerint fiágon magva szakadt a Csornai családnak.³²

Mihály (vice)bán családjának gyors jelentéktelenségbe süllyedése megmagyarázza, miért nem tudott már semmit Bonfini „Fekete” Mihály személyazonosságáról, és miért volt kénytelen „török forrásokhoz” fordulni – amelyekben ekkor már csak „Kara”, azaz „Fekete” Mihállal találkozott. Mindez ugyanakkor semmit nem változtat a tényen, hogy Csornai Mihály személyében sikerült megtalálnunk Hunyadi János nagy török hadjáratainak egyik központi alakját, akit eddig elfedett előlünk a történelem egy furcsa „nyelvi fordulata”. Sem Szilágyi Mihály, sem Csornai Mihály nem volt tehát eredetileg sem „Cserni”, sem „Kara”, még kevésbé „Schwarz”, de míg az előbbi csak a késői történészek tollán vált azzá, Csornai Mihály – családnevének köszönhetően – végül valóban Fekete Mihályként került be az oszmán történetírásba. Nem Szilágyi, hanem Csornai Mihály vett részt Hunyadi János várnai és rigómezei hadjárataiban, és minden bizonnyal az összes többi törökellenes vállalkozásban is. Jóllehet így kénytelenek vagyunk egy jelentős részt kimetszeni Szilágyi Mihály feltételezett pályafutásából, a veszteségért talán kárpótol minket, hogy egy mostanáig ismeretlen katona portréjával sikerült bővítenünk a törökellenes hősök arcképcsarnokát.

³¹ A forrásokban ezen túl nincs nyoma.

³² DL 59605, DL 59937, DL 59782, DL 59926, DL 106083/114. Vö. Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. II. Budapest, 1894, 19–20.

Befejezésképpen érdemes néhány szót szólni az eddig elmondottak egy lehetséges, és véleményem szerint fontos következményéről. Ha Szilágyi Mihály „életrajzából” kivesszük azon elemeket, amelyeket kénytelenek voltunk Csornai Mihálynak adományozni, és csak a kétségtelenül hozzá köthető adatokat használjuk fel, semmi okunk nincs arra, hogy születését jelentősen 1430 elé datáljuk. Bizonyosan sokkal fiatalabb volt, mint nővére, Erzsébet (akinek lehetséges születési dátumát viszonylag jól meghatározza Hunyadi László születése) és bátyja, Osvát, akiről tudjuk, hogy 1446-ban már nős volt.³³ A magam részéről azt is megkockáztatnám, hogy Mihály és öccse, László, apjuk egy második házasságából születtek, bár erre nincs bizonyíték. Amennyiben viszont Szilágyi Mihály születését 1430 tájára tesszük, ebből az következik, hogy unokaöccse, Hunyadi Mátyás királlyá választásakor legfeljebb harminc éves lehetett, vagyis alig volt idősebb, mint másik unokaöccse, Hunyadi László. Márpedig kétségtelenül egészen más megítélés alá esik mindaz, amit a kormányzóvá választott Szilágyi tevékenységéről tudunk, ha azt nem egy élete alkonyán,³⁴ hanem annak delelőjén álló embernek tulajdonítjuk. A Nándorfehérvárott 1456 novemberében lejátszódott eseményeket (Cillei meggyilkolása), valamint később királlyá választott unokaöccsével kialakuló ismételt konfliktusait és „hiperaktív” törökpolitikáját is lényegesen könnyebb volna magyarázni, ha tudnánk, hogy Szilágyinak ekkortájt még esze ágában sem lehetett visszavonulni a politikából, hanem éppen ellenkezőleg: az ifjú Mátyás trónra lépésével elérkezettnek látta az időt, hogy érett férfiként maga vegye kézbe a kormányzás gyeplőit. Komoly politikai tapasztalata azonban – éppen koránál fogva – nemigen volt, ami viszont magyarázatot nyújthat arra, hogy a „nagypolitikába” tett kirándulása miért ért tragikusan korán véget.³⁵

³³ Kubinyi András, *Mátyás király*. Budapest, 2001, 14.

³⁴ Vö. Teleki, *i. m.*, III. 26 („az ősz szónok”), illetve 27 („az öreg szónok”), mindkét esetben Szilágyi Mihályról beszélve az 1458. évi királyválasztás kapcsán.

³⁵ 1456 utáni pályafutására máig jól használható Fraknói, *i. m.*